

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

ODDZIAŁYWANIE PROGRAMU WZROSTU KONKURENCYJNOŚCI NA SYTUACJĘ EKONOMICZNĄ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW (NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO)

Współcześnie konkurencja istnieje w każdej sferze życia gospodarczego. W realiach gospodarki rynkowej nie ma możliwości analizowania działalności przedsiębiorstwa bez jej uwzględniania. Przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej ukierunkowane są na przyrost wartości kapitałów własnych poprzez generowanie zysku, z równoczesnym zachowaniem stabilności finansowej. Wymagania stawiane przez otoczenie wpływają na wzrost zainteresowania oceną zdolności podmiotów gospodarczych do konkurowania. Rywalizacja między przedsiębiorstwami na rynku prowadzi do ciągłego podnoszenia poziomu konkurencyjności. Refleksja nad konkurencyjnością - jako kategorią ekonomiczną - stała się istotnym zagadnieniem dla objaśniania motywacji i działań przedsiębiorstw.

Zasługą Michaela E. Portera było zwrócenie uwagi na potrzebę zajęcia się strategiami konkurencji, badaniami źródeł i przyczyn powstawania oraz utrzymywania bezwzględnych przewag konkurencyjnych, tak w skali całych gospodarek narodowych, jak też na poziomie przedsiębiorstw. To zaowocowało badaniem takich zagadnień i kategorii jak strategia konkurencji, potencjał i pozycja konkurencyjna. Dynamiczny charakter konkurencyjności oznacza jej zmienność w czasie. Określona *ex post* pozycja nie jest dana raz na zawsze. Muszą być podejmowane działania zmierzające do jej poprawy lub utrzymania. Atrybut konkurencyjności –w dłuższej perspektywie - przysługuje organizacji, która potrafi przetrwać. W krótkim okresie wyznacznikiem konkurencyjności jest posiadanie pod jakimś względem przewagi nad rywalami.

Badania nad konkurencyjnością wykorzystują rozbudowaną bazę definicyjną tego zjawiska. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że jego wielopłaszczyznowość rodzi szereg problemów natury metodycznej. W praktyce nie ma jednego standardowego modelu pozwalającego dokonać wielowarstwowej oceny konkurencyjności podmiotu. Z uwagi na specyfikę działalności, odmienne warunki gospodarowania, przyjęty model zarządzania czy osiągnięte wyniki, modele oceny konkurencyjności są zróżnicowane pod względem konstrukcji i metodyki.

Inspiracją przy wyborze tematu dysertacji doktorskiej był brak kompleksowych opracowań dotyczących skutków wprowadzenia programów, które miały na celu podniesienie poziomu konkurencyjności przedsiębiorstw. Dostępne są natomiast liczne raporty opisujące sposoby wydatkowania środków i zawierające oceny podstawowych wskaźników

produktywności. Ponadto, wybrany temat dotyczy zainteresowań autorki problemem konkurencyjności na rynku oraz umiejętności wykorzystywania potencjału konkurencyjnego przedsiębiorstw.

Działanie 2.3 „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez inwestycje”, realizowane w latach 2004-2006, skierowane było do małych i średnich przedsiębiorstw, a miało na celu zwiększenie ich konkurencyjności poprzez unowocześnienie oferty produktowej i technologicznej. W ramach działania wspierane były projekty małych i średnich przedsiębiorstw dotyczące inwestycji w środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne. Funkcjonowanie MSP¹ w globalnym otoczeniu i utrzymanie konkurencyjności na jednolitym rynku Unii Europejskiej oznacza szereg wyzwań dla przedsiębiorstw tego sektora. Prowadzenie badań w odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorstw jest istotne z uwagi na ich znaczący wkład w rozwój gospodarczy kraju.

Głównym celem badań było rozpoznanie poziomu i kierunków wykorzystania środków finansowych otrzymanych przez przedsiębiorstwa z UE w ramach programu wzrost konkurencyjności oraz ich oddziaływania na sytuację ekonomiczną jednostek gospodarczych na poziomie regionu bezpośrednio po ich uzyskaniu oraz po kilku latach.

W badaniach postawiono kilka celów szczegółowych:

- określenie sytuacji ekonomiczno-finansowej grup podmiotów korzystających ze wsparcia,
- rozpoznanie uwarunkowań zewnętrznych mających wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw w województwie podkarpackim,
- określenie korzyści ekonomicznych i organizacyjnych wynikających z udziału w Sektorowym Programie Operacyjnym Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (2004 – 2006),
- ocena sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw po uzyskaniu wsparcia finansowego z podziałem na branże, wielkość i wysokość wsparcia,
- określenie znaczenia środków z Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw przy wprowadzaniu nowych produktów,
- rozpoznanie poglądów przedsiębiorców na temat wpływu określonych czynników i instytucji na konkurencyjność podmiotów gospodarczych.

W rozprawie przyjęto trzy hipotezy badawcze.

---

¹MSP - małe i średnie przedsiębiorstwa.

1. Pozyskanie środków pomocowych na wsparcie konkurencyjności oddziaływało pozytywnie na sytuację ekonomiczną małych i średnich przedsiębiorstw.
2. Wielkość otrzymanej dotacji była czynnikiem różnicującym efektywność wykorzystania środków pomocowych.
3. Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstw korzystających ze środków pomocowych uległa poprawie.

Uzyskane wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły na realizację celu pracy, weryfikację hipotez oraz na sformułowanie kilku wniosków:

1. W ramach analizowanego SPO-WKP najwięcej środków otrzymały podmioty z grupy produkcji przemysłowej (najliczniejsza), jednak w przeliczeniu na beneficjenta najwięcej uzyskały jednostki produkcji przyrodniczej, natomiast poziom wskaźnika relacji dotacji do majątku najwyższy był w działalności wydawniczej i informatycznej (ponad 30%). Najwyższe kwoty na podmiot otrzymały przedsiębiorstwa średniej wielkości (807,7 tys. zł), zaś najwyższy poziom wskaźnika dotacja/majątek uzyskały mikroprzedsiębiorstwa (34,2%). W każdym profilu działalności największy udział miały inwestycje na zakup środków trwałych.
2. Analizując sytuację ekonomiczną podmiotów będących beneficjentami SPO-WKP można wnioskować, że najkorzystniejsze wyniki uzyskiwali oni przed otrzymaniem wsparcia, to jest w 2004 roku. W latach 2007-2009 rentowność majątku i kapitału wykazywała tendencję spadkową. Dotyczyło to w szczególności jednostek o najgorszych wynikach. W 2013 roku niemal jedna czwarta firm-beneficjentów nie była rentowna. Skutków kryzysu nie odnotowano wśród firm o najlepszych wynikach – w 2008 i 2009 roku ich rentowność w stosunku do poprzednich lat znacznie wzrosła. W 2013 roku była nadal na dobrym poziomie. Najmniejsze zróżnicowanie pomiędzy badanymi okresami wykazywał wskaźnik ogólnego zadłużenia i rentowności sprzedaży. Wyniki rozkładu wskaźników finansowych między poszczególnymi latami prowadzą do wniosku, iż uzyskane wsparcie nie oddziaływało w jednoznaczny sposób na wyniki ekonomiczne przedsiębiorstw, można bowiem zauważyć występowanie pewnych różnic w rentowności sprzedaży między firmami z różnych branż. Szczególne różnice dotyczyły lat 2005 i 2008, a w mniejszym stopniu 2004 i 2009. Zdecydowanie najlepsze wyniki sprzedaży osiągnęły podmioty z produkcji przemysłowej, najslabsze z działalności wydawniczej i informatycznej oraz handlu i transportu. Wielkość firm nie wpłynęła w znaczący sposób na rentowność sprzedaży. Zdecydowanie najgorszą rentownością charakteryzowały się

mikroprzedsiębiorstwa, których sytuacja znacznie się poprawiła dopiero w 2013, co wskazuje, że pewne pozytywne efekty można zaobserwować dopiero po wielu latach od uzyskania wsparcia. Analiza na poziomie całej zbiorowości nie pozwala dostrzec istotnych zależności między względną wysokością dotacji a wynikami finansowymi firm w roku 2013. Powody braku korelacji mogą być bardzo różne. Można wnioskować, że uzyskanie dotacji nie miało efektu „prorozwojowego”. Wsparcie finansowe z zewnątrz mogło zmniejszać innowacyjność, bowiem łatwiej było uzyskać zewnętrzną dotację niż polepszyć w inny sposób funkcjonowanie firmy. O dotację starały się być może firmy o nie najlepszych perspektywach rozwojowych. Jednostki prętnie działające koncentrują się na działalności operacyjnej. Podkreślić trzeba, że w przypadku mikroprzedsiębiorstw istniał ujemny związek między wysokością wsparcia zewnętrznego a wskaźnikami rentowności, podobnie było w działalności handlowo-transportowej. Może to prowadzić do tego, że firmy usługowe, które pozyskały relatywnie więcej środków z zewnątrz po kilku latach mają gorsze wyniki. W przypadku mikroprzedsiębiorstw pozytywna zależność pomiędzy wskaźnikiem dotacji i rentownością sprzedaży była widoczna w latach późniejszych, to jest 2009-2013. Ogólnie można stwierdzić, że hipoteza pierwsza, dotycząca pozytywnego oddziaływania środków pomocowych na sytuację ekonomiczną małych i średnich przedsiębiorstw nie została potwierdzona.

3. Analiza statystyczna nie wykazała pozytywnych zmian wskaźników finansowych przedsiębiorstw po uzyskaniu zewnętrznego wsparcia finansowego. Wielkość dotacji badana w relacji do majątku firmy, a więc faktyczne realne wsparcie, nie było pozytywnie skorelowane z uzyskiwanymi w późniejszych latach efektami działalności, określanymi za pomocą wybranych wskaźników. Co więcej, można raczej mówić o negatywnym oddziaływaniu wielkości dofinansowania na późniejszą kondycję firmy. Analizy prowadzone w jednorodnych grupach – pod względem wielkości firmy bądź też profilu ich działalności – prowadzą do podobnych wniosków. Brak jest więc podstaw do stwierdzenia korzystnego oddziaływania wielkości dotacji na funkcjonowanie firm, a nawet dla niektórych branż (np. transportowej albo informatycznej) wyższy poziom dotacji był negatywnie skorelowany z takimi wskaźnikami jak cykl zobowiązań czy wskaźnikiem płynności. Hipoteza druga także nie znalazła więc potwierdzenia.
4. Hipoteza trzecia twierdząca, że pozycja konkurencyjna przedsiębiorstw korzystających ze środków pomocowych uległa poprawie znajduje potwierdzenie tylko w opinii ekspertów (przedstawicieli kierownictwa). Nie znalazło to jednak odzwierciedlenia w poziomie syntetycznego miernika konkurencyjności. Znacznie lepsze wyniki notowały

przedsiębiorstwa produkcyjne w porównaniu z usługowymi. Ogólnie jednak poziom miernika przewagi konkurencyjnej określonego na podstawie wskaźników finansowych pozwala na stwierdzenie, że im wyższa wartość wskaźnika dotacja/majątek, tym gorsza pozycja rynkowa. Najbardziej widoczna jest ta zależność w działalności handlowo-transportowej, w mikroprzedsiębiorstwach. Oznacza to, że także trzecia hipoteza nie została potwierdzona.

5. Respondenci upatrywali szans rozwoju przedsiębiorstw w nowych technologiach, jak również w specjalizacji i wysokiej jakości. Dużą rolę przypisywali zwiększeniu eksportu i wprowadzeniu innowacyjnych rozwiązań. W grupie najważniejszych czynników stanowiących szansę dla rozwoju całej branży znalazło się zwiększenie zapotrzebowania na produkt, a także wzrost konkurencyjności oferowanego produktu i postęp technologiczny. Przedsiębiorcy upatrują znaczne szanse w zwiększeniu eksportu i sprzyjającej polityce państwa. Zdaniem właścicieli pomoc w ramach SPO-WKP wpłynęła przede wszystkim na poprawę konkurencyjności firmy, jej wizerunku oraz pozycji rynkowej, a także podniesienie kwalifikacji pracowników i wzrost innowacyjności. Korzystanie z SPO-WKP spowodowało szersze rozumienie potrzeby innowacji, tak technologicznych, jak i produktowych oraz oddziaływania społecznej odpowiedzialności na budowanie pozycji konkurencyjnej na rynku. Rolę SPO-WKP we wprowadzaniu nowych produktów określono jako dużą. Przedsiębiorcy byli świadomi, że bez wsparcia z zewnątrz pewne działania mogłyby okazać się niemożliwe do zrealizowania. Można więc stwierdzić, że programy pomocowe tego typu bardziej oddziałują na pobudzanie przedsiębiorców do poszukiwań aniżeli są bezpośrednim czynnikiem ekonomicznym.
6. W ocenie respondentów wśród czynników oddziałujących na konkurencyjność firm nie do przecenienia jest rola właścicieli oraz ich kompetencji. Duże znaczenie przywiązywano również do zasobów własnych i umiejętności dotarcia do określonej grupy klientów. Spośród składników uzyskania lub utrzymania konkurencyjności wysoko oceniona została lokalizacja przedsiębiorstwa. Relatywnie rzadko przedsiębiorcy wymieniali znaczenie możliwości finansowania rozwoju ze środków zewnętrznych (pomocowych), co oznacza, że ich opinie potwierdzają wyniki badań uzyskane na tzw. danych twardych, z wykorzystaniem sprawozdań finansowych, o niewielkim znaczeniu dotacji w kształtowaniu sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw i ich pozycji konkurencyjnej.

Słowa kluczowe: konkurencyjność, województwo podkarpackie, środki pomocowe UE